

TELEKI PÁL MINT FÖLDRAJZTUDÓS

Teleki Pál igen korán, még joghallgató korában kezdett érdeklődni a földrajz iránt. Első földrajztudományi sikere az Atlasz a japáni szigetek cartográphiájának történetéhez, amelyet többéves kutatómunka előzött meg. Ezzel a munkájával kiérdemelte a Francia Földrajzi Társaság díját.

Az Amerikai Földrajzi Társaság meghívására 1912-ben az akkor világhírű professzorral, Cholnoky Jenővel tanulmányutat tett Észak-Amerikában. Az ott szerzett tapasztalatok tudományos kutatói érdeklődését végleg a gazdasági földrajzra irányították, és már 1920-ban megalakította az első közgazdasági kart a magyar egyetemeken. E téren különösen jelentős az a kutatása, amely a társadalmi folyamatok és a természetföldrajzi környezet kölcsönhatásainak a tanulmányozására irányult. A Magyar Tudományos Akadémiában megtartott székfoglalója A földrajzi gondolat története címet viselte, és arra akart rámutatni, milyen jelentős a földrajz a világfolyamatok megismerésében.

Az első világháború után Teleki minden energiáját arra fordította, hogy elkészítse a Versailles-ban, azaz a Trianonban megtartandó békeértekezlet számára szükséges anyagot (térképek, cikkek, statisztika). Először hagyományos kartográfiai módszerrel elkészített egy nagyméretű, 1:200 000 méretarányú etnikai térképet. Új ötleteket a Carte rouge elnevezésű térképpel vezetett be. Ezt a térképet maga rajzolta 1:1 000 000 méretarányban, új módszerrel. Azt állította, hogy az egyes népek elhelyezkedésének pontos és igazságos ábrázolására az a módszer a megfelelő, ha az adott színnel az egyes etnikumok lélekszámával arányos nagyságú területet jelöl. Teleki Carte rouge-a tehát tulajdonképpen nem is térkép, hanem kartogram, mert az egyes népeket ábrázoló színes foltok nem minden esetben felelnek meg az adott nép lakta területnek. Teleki egy-egy nép 100 tagját 1 mm² színes térképfelülettel ábrázolta megközelítőleg azon a helyen, ahol az adott nép élt. Ily módon azt akarta bemutatni, hogy mi a különbség a Kárpát-medence sűrűn lakott alföldi részei és Erdély, Szlovákia vagy Galícia ritkán lakott hegyvidéki területei között. Úgy vélte, hogy így pontosabb képet ad az egyes népek nagyságáról és arányairól, azaz elkerüli a nem magyar népesség ritkán lakott területeinek a népesebb magyar lakta vidékek feletti vizuális dominanciáját.

Habár tevékenysége nem sokat segített a magyarokon, akik tömegesen maradtak Magyarország új határain kívül, Teleki e munkája révén nagy tudományos elismerést vívott ki világszerte. Ezért 1924-ben a Népszövetség meghívta,

hogy vegyen részt a török–iraki határkérdés (az ún. moszuli kérdés) megoldásában.

Teleki 1925 és 1936 között folytatta egyetemi előadói pályáját. Ebből az időszakból külön kiemelhető gazdasági földrajzi tankönyve, amely tényeinek és adatainak sokasága miatt valóságos enciklopédiának tekinthető. Teleki minden egyes adathoz érdekes történelmi, irodalmi vagy éppen aktuális kommentárt fűzött, és ezzel a tankönyvet változatossá, olvasmányossá tette. Később egyre inkább érdekelni kezdte a politikai földrajz, s megpróbált e tantárgyhoz is ilyen tankönyvet írni. Ám ő maga volt önmaga legkíméletlenebb bírója, s mivel elégedetlen volt ezzel az új tankönyvvel, s mert új feladatai is túlságosan lefoglalták, abbahagyta az ezzel kapcsolatos munkát, átengedte tanszékét asszisztensének, Rónai Andrásnak, és őt kérte fel, hogy írja meg a politikai földrajz tankönyvét.

Amikor 1938-ban megválasztották vallásügyi és közoktatási miniszternek, végleg felhagyott a tudományos munkával.

TELEKI PÁL JELENTŐSEBB FÖLDRAJZTUDOMÁNYI MŰVEI

Korszakok az ázsiai felfedező utazások történetében. Földrajzi Közlemények, 1899, 15–20.

Novaja-Zemlja felfedezésének története. Földr. Közl., 1899, 195–250.

A XV. és XVI. századok kartográfiájának egy-egy emléke a Nemzeti Múzeumban. Földr. Közl., 1906, 1–8.

Japán szerepe Amerika felfedezésében. Földr. Közl., 1906, 1–13.

Atlasz a japáni szigetek kartográfiájának történetéhez. A Japántól keletre fekvő aranyszigetek felfedezésére kiküldött Quast M. és Tasman I. Á. hajónaplójának hollandus szövegével és magyar fordításával. Budapest, 1909, 179.

Felhívás Magyarország kartográfiájának ügyében. Földr. Közl., 1911, 57–60.

Földrajzi Múzeum. Földr. Közl., 1911, 152.

Főtitkári jelentés a közgyűlésen. Földr. Közl., 1912, 26–31.

A gazdasági földrajz célja és jelentősége. In: Teleki–Havas: A Magyar Földrajzi Társaság gazdaságföldrajzi szakosztályának megalapítása. Bp., 1913, 19–30.

Geographie économique de la Hongrie. Előadás Budapesten az 1913. aug. 11–13-án megtartott VII. nemzetközi közgazdasági tanfolyamon. Bp., 1913, 1–10.

A földrajz az életben és az iskolában. Budapesti Szemle, 1914, 373–386.

A homokasztal. Földr. Közl., 1914, 190–194.

A földrajz a középiskolában. Magyar Figyelő, Bp., 1914, 1–13.

A Csendes-óceán problémája. Földrajzi Zsebatlasz, 1917, 125–129.

A földrajzi gondolat története. Akadémiai székfoglaló. Akadémiai Értekezés, 1917. ápr. 1–231.

Főtitkári jelentés. Földr. Közl., 1917, 265–271.

Táj és faj. Turán. 1917, 17–30.

A turán földrajzi fogalom. Turán, 1917, 44–83.

Főtitkári jelentés. Földr. Közl., 1918, 248–254.

Szociálpolitika és hadigondozás. Bp., 1918, 1–110.

- Ethnographical map of Hungary based on the density of population. Magyar Földrajzi Intézet, Bp., 1919, 1–14., franciául is.
- Short notes on the economical political geography of Hungary. Bp., 1919, 1–15.
- Földrajz és néprajz. Néptanítók Lapja, 1920, 1–12.
- Ethnographical map of Hungary based on the density of population, 1:1 000 000. Budapest–Hague, 1920
- Magyarország néprajzi térképe a népsűrűség alapján. (Az 1910. évi népszámlálás alapján.) Bp., 1920
- La Hongrie du Sud Questions de l'Europe Orientale – Budapest–Paris. 1920, 1–16.
- La Hongrie Occidentale. (Társszerkesztő: Domanovszky) Budapest–Paris, 1920, 1–60.
- A földrajzi tudomány és tantárgy. Földr. Közl., 1921, 20–43.
- The frontiers of Hungary. Bp., 1921, 9–24. Franciául is.
- Amerika gazdasági földrajza, különös tekintettel az Észak-Amerikai Egyesült Államokra. Bp., 1922, 1–220.
- Földrajz a középiskolában. Magyar Figyelő, 1922, 1–13.
- Gazdasági helyzetünk a környező államokkal szemben és a geográfus feladatai. Földrajzi Zsebatlasz, 1922, 22–28.
- Jubiláris közgyűlés főtitkári jelentése. Földr. Közl., 1922, 147–158.
- Statisztika és térkép a gazdasági földrajzban. Földr. Közl., 1922, 74–91.
- Szintézis és szisztéma a földrajzi előadásban. Akad. Ért., 1922, 257–269.
- A földrajztanár továbbképzése. In: A modern földrajz és oktatása. Szerkesztő: Teleki P. és Varga Gy. Bp., 1923, 56–63. (Ugyanebben: Előszó)
- Die Deutschen in der Szatmárer Gespanschaft. Petermans Mitteilungen, 1924, 1–29.
- Magyarország gazdasági földrajza. Szerk. Cholnoky Jenővel. Bp., 1924, 1–240.
- Magyar földrajzi évkönyv. Szerk. Karl Jánossal. Bp., 1924, 1925, 1926, 1927, 1928, 1929, 1930.
- Magyar Tudományos Akadémia Balkán kutatásainak tudományos eredményei. Szerk. Csiky Ernővel. Bp., 1926
- Die weltpolitische und weltwirtschaftliche Lage Ungarns in Vergangenheit und Gegenwart – Zeitschrift für Geopol. Berlin, 1926, 381–409.
- Általános gazdasági földrajz, különös tekintettel az óvilági kontinensre. Előadások. Gazdasági Földrajzi Jegyzetek 2., Bp., 1927, 1–553.
- Magyarország világpolitikai és világgazdasági helyzete a múltban és jelenben. Magyar Földrajzi Évkönyv, 1927, 73–112.
- A város. A város fogalma, a városok keletkezése, a városépítés és igazgatás, a város hatása a környezetre és az államra. In: Közgazdasági Enciklopédia, Bp., 1929, 1351–1378. (Ugyanebben: Gazdasági földrajz, 464–473.)
- Dékáni megnyitó. (A közgazdaságtudományi kar működtetése. Földrajzi bölcséleti kérdések.) Bp., 1929, 1–16.
- Lóczy Lajos, az ember és a professzor. Földr. Közl., 1930, 104–105.
- La Geografia del'Ungherin. Roma, 1919, 1–31.
- Óceáni, szárazföldi, mediterrán és hidegövi klímahatások és hegyi klíma Európában, jellemző növények elterjedésével kifejezve. Gazdasági Földrajzi Gyűjtemény I., Bp., 1930, I–II.

- Politische Geographic. Geopol., 1930, 45–57.
 Ungarns Wirtschaftsfrage. Gazd. Földr. Gyűjt., 5., 1930, 1–32.
 Időszerű nemzetközi politikai kérdések a politikai földrajz megvilágításában.
 Jancsó B. Emlékkönyv. Bp., 1931, 183–203.
 Köppens Klimacinteilung und Schema eines grundlegenden Lehrbchelfs in der
 politischen Geographic – Gerlands Beitr. Z. Geogr., Leipzig, Bp., 1932,
 282–287.
 Gazdasági földrajz. Egyetemi előadások, 1932, litográf kézirat
 Európáról és Magyarországról. Bp., 1934, 1–199.
 Catalogue of books, atlases and maps relating especially to the history of car-
 tography, geography and discovery of Asia. Bp., 1935, 1–32.
 Népvándorlásról. Földr. Közl., 1935, 149–167. (Cholnoky füzet), angolul is.
 A gazdasági élet földrajzi alapjai. Koch F. és Kádár L. közreműködésével. 2.
 kötet, Bp., 1936, 1–751.
 A tájfogalom jelentőségéről. Budapesti Szemle, 1937, 1–15.
 A magyarok hazája. Prinz Gy., Cholnoky J., Bartucz L. társszerzőkkel. Bp.,
 1937, 7–17.
 Memorandum on the different types of ethnic mixture of population.
 Társszerk. Bp., 1937, 1–30.
 Gróf Teleki Pál országgyűlési beszédei. I–II. kötet, I–IV. rész. 1917–1938,
 1938–1941. Sajtó alá rendezte Papp Antal.

TELEKI PÁL FÖLDRAJZTUDOMÁNYI MUNKÁSSÁGÁNAK JELENTŐSEBB IRODALMA

- Cholnoky Jenő: Teleki Pál gróf. Földr. Közl., 1939, 4., 249–267., angolul is
 Sédi Károly: Gróf Teleki Pál irodalmi munkássága. Földr. Közl., 1939, 4., 516–
 525.
 Cholnoky Jenő: Teleki Pál gróf. Földr. Közl., 1941, 2., 63–71. (Nekrológ a
 közgyűlési megnyitóbeszédben.)
 Fodor Ferenc: Gróf Teleki Pál rendes tag emlékezete. A Szent István Akadé-
 mia emlékbeszédei, III., 7., Bp., 1942.
 Koch Ferenc: Teleki Pál gazdaságföldrajzi munkásságának bírálata. Magyar
 Tudományos Akadémiai Társaság Tud. Oszt. Közl., 1956/VIII. 1., 1958
 Kish George: Paul Teleki 1879–1941. Geographers Bibliographical Studies,
 1988, Vol. 11., London–New York, 139–143.
 Fodor Ferenc: Teleki Pál. Mike és Társa Antikvárium, Budapest, 2001.